Otto Schneid
Papers

60155

The Essence of Jewish Art

5D

מהותה של האמנות היהודית.

ותיקים בינינו ייזכרו עוד בוויכוחי נוער הגולה שטיפלו לפני מלחמת העולם בשאלה, אם יש עם יהודי. הויכוחים נגמרו ובמעט נשכחו ועם ישראל חי וסובל ולוחם. וכמה וויכוחים דומים טפלו עוד לשוא בשאלה, אם יש אמנות יהודית. יש מצד אחד מוונחים – אבל מצד אחר יש אמנים הממשיכים ביצירותיהם את מסורתנו האמנותית, וגם חוקרים החושפים מעליה את אבק הדורות והמגלים במחקרם המיגע שכבותיה ~~השכוחות~~ שכבה שכבה. קיומה של אמנותנו אין הוא איפוא מוטל בספק כלשהו, האמנות היהודית בשבילנו אמת חיה היא.

האמת הזאת הוכרזה, והנה ~~[illegible]~~ ידענים רבים המניחים את שפע יצירותיה והחולקים על האוריגינליות שלה. אומרים שהיא מרכבת אך ורק מהשפעות שבאו לה בכל תקופה מסביבתה. עד כמה שאני יודע, לא נכתב עדיין מחקר מדעי (המבוסס על השוואות שיטתיות) על אודות ההשפעה בכלל, על שלטון העקרון הזה ועל גבולותיו. גם אנו לא ננתח הערב את מושג ההשפעה, אבל לבעיה הזאת נתכוון בהסתכלנו באמנות היהודית. בסקירתנו המרוכזת ננסה איפוא לגלות את קוי המקוריים, את התרומות המיוחדות והעצמיות שבהן היא העשירה את אוצרות האמנות הבינלאומית. לחומר הכינה לי עבודות של מחקרים שונים, בהתחשבי גם עם תוצאות עבודותי. חמרנו זה לא יכלול את אמנות בארכיולוגיה הארצישראלית, כי אין עדיין בכוחי לספר חדשות למומחי המקצוע הזה. ובתוך אמנות הגולה נסתכל בארדיכלות, באמנות התפאורה, ובציור.

בתוך ארדיכלות הגולה נסתכל קודם בטיפוס מיוחד של בתי-כנסת באירופה המרכזית והבגשמתו הראשונה, בבית הכנסת של וורמס Worms; ~~[illegible]~~ אמנם העמודים עם כותרותיהם והקימור וכל פרטי צורותיהם עשויים בסגנון הרומני. אבל בית התפלה נבנה עוד בשנת 1034, שבה החלה בנית הבית, נכון שאין זה חיקוי של הסגנון הרומני, אלא הוא מסמנת את שחר ילדותו של הסגנון הזה בגרמניה. הבנין היהודי משתתף איפוא בהתפתחותו ובגדולתו של סגנון הסביבה

בנוגע לכל פרטי צורותיו. ברם, אשר לתכנית, יש הבדל מכריע בין הבית הזה ובין כל
הכנסיות הנוצריות. כל הכנסיות מספר סירותיהן בלתי-זוגי הוא בלי כל יוצא מן הכלל.
העמודים העולים לפנינו ~~עמודים בציר הבית~~ יוצרים בית בן שתי סירות, הואיל והם
מועמדים בציר. האגדה מספרת, שהם אורים של עמודי בית המקדש יכין ובועז, אבל
אין בה ודאות רבה ובכל אופן הוראה כזאת לא מכריע. בין העמודים נראה שולחן
צנוע והוא הבימה לקריאת התורה.

הטיפוס הזה מועתק מעבר מזרחה. בחלקו הראשון של המאה השש עשרה
נבנה בית הכנסת ב Regensburg, שלש מאות אחרי בניתו נהרס. לצייר Albrecht Altdorfer
חייבים אנו תודה על פתוחו לה ~~...~~ המוסר לנו את תמונת הבית. שלשת[1] העמודים
העומדים[3] בציר, יוצרים[2] גם פה[4] שתי סירות. אך הבימה איננה עוד שולחן פשוט, אלא היא
מורמת על מדרגות ומשופרת בגדר נהדרת של אבן.

בית הכנסת המהולל שבפראג Prag נבנה כפי הנראה בראשית המאה הארבע עשרה.
* חוץ מהשתתפותו ~~...~~ בסגנונים הכלליים ~~...~~ ממשיכים להתאמת
והבית מופיע בצורות גותיות, אבל בבת אחת כבן שתי סירות.

סמוך לכך חוזרת אותה התכנית היהודית בקרקוב Kraków. הבימה השתנתה
מרבית לחלק הבניה ותפקידה זה הודגש ע"י הרמתה וע"י גדרות מעשה נפח-אמן.
בכל התפתחותה זו נכרת השאיפה להביא לידי בטוי ארדיכלותי את תפקיד הבימה המרכזי
בעבודה. בבית האצילי שלפנינו לא הושגה עדיין מטרה זו, אין בו עדיין הפונקציונליזם
האופטי ~~...~~ וההתאמה המשביעה בין התפקיד ובין ~~...~~ ביטויו במבנה ובצורה
בדרך. ~~תפקיד הבימה~~ אולם בצורה הזה נשאר הכוח המניע של הארדיכלות היהודית במאות הבאות.
ורק בסוף המאה השש עשרה מגיעה הבימה לתפקידה המרכזי ממש - בהצאתה בבנין
מרכזי יהודי. תאריכה של בנית בית הכנסת ב Przemyśl הוא 1595 ויתכן שבית-הכנסת
ב Lublin עתיק ממנו. בצורותיו של הבית המונומנטלי ~~...~~ משתקף סגנון התקופה, הרנסנס.
מסביב לבימה הבנויה באמצע עולים ארבעה עמודים לשאת את הקימור. אל נשכח,
שזה בראשית המאה השש עשרה והתעסקו במחשבת הבנין המרכזי גאוני הארדיכלות באיטליה
Leonardo, Bramante, Michelangelo. במדה צנועה כמובן, אבל מתוך הנחיה

המיוחדות שהבלטנו, הגיעה הארכיטקטורה היהודית לאותה המסקנה.

אחרי Przemyśl ; Lublin הוסיפו יהודי פולין לבנות בנינים מספר בני ארבעה עמודי בימה מרכזיים, ופרטיהם אינם חסרים שינויים. נזכיר את בתי הכנסת של המאה השבע עשרה בערי פולניה Lwów, Rzeszów, Łańcut, Tykocin, Przeworsk ואל נשכח את ביהכ"נ בוילנה שפנימו הגיע לידי מונומנטליות מיוחדת. לפנינו רק ~~[illegible]~~ המצויר בצבע מים מאת פוגל, המתאר בברור את המבנה בŁańcut. ושל Tykocin. עמודי הבימה מתאחדים פעמים ויוצרים בימה בת שתי קומות. רק בשנת 1800 בערך מגיע הטיפוס הזה לקצה עקביותו, כלומר ב[illegible]: את החלק המרכזי של הגימור, הנסמך על ארבעת עמודי-הבימה, מקיפים מארבעת צדדיו ובארבע פינותיו תאי גימור אחד אחד – וכן הבנה טיפוס בן תשעה תאי-גימור סדירים. רק לעקביות אחת לא הגיע הבנין המרכזי שלנו: לבטא את מבנהו הפנימי גם כלפי חוץ, למשל בצורת כפה מונומנטלית. ההגבלות המוטלות על היהודים השאירו השלמה כזאת בגדר הנמנע.

הסכנה התמידית בגלילות פולין המזרחיים הביאה את ~~יהודי~~ היהודים במאה השבע עשרה לידי יצירת ~~טיפוס~~ סוג מיוחד, בתי-כנסת מבוצרים, וסימנם החיצוני האופייני ~~בעזרת בטפחות~~ (העטרה בטפחות חרכים ויורים). בנוגע למבנם הפנימי שייכים אחדים מהם לסוג הבנין המרכזי, כגון Żółkiew, Lubomł ; Łuck.

בספרות המקצועית קמו בשנים האחרונות מעריצי הבניה בעץ ולהם חייבים גם אנו תודה על פקיחת עינינו לראות ולהעריך סוג מיוחד של ארכיטקטורתנו. עד כמעט נשאר עד היום מבתי-הכנסת הבנויים מעץ, שרבו במזרח אירופה מן המאה השש עשרה. כי במשך המאות היו רבים קרבן לשרפות, רבים נהרסו במלחמת העולם, ורק בסוף ה[illegible] יתברר, באיזו מידה הוסיפה עוד המלחמה הזאת, לכלות את שארית אוצרותינו אלה.

הנה Gwoździec, בקרבת Kolomeja בגליציה המזרחית. לפי הרושם הראשון הרי הבנין גבוה, אשר שטחיו, קויו וזויותיו מתחברים להרמוניה נפלאה. כללו נראה כאילו הבית עצמו לא היה אלא יסוד צנוע לגג הענק, העולה עד פסגתו בשלש קומות. לפני שנים אחדות עלה הבנין באש.